

როზეტა გუჯეჯიანი

**ვახტანგ მაღაყმაძე (ჰაირი ჰაირიოღლუ) – ქართველი მეცნიერი
და საზოგადო მოღვაწე თურქეთში
(1936-2002 წწ.)**

XX საუკუნის თურქეთის რესპუბლიკის ეთნიკურ ქართველთა შორის გამორჩეული ადგილი უკავია ვახტანგ მაღაყმაძეს, რომლის თურქული ოფიციალური გვარ-სახელი არის ჰაირი ჰაირიოღლუ. სამწუხაროდ, მისი სახელი თითქმის უცნობია ქართული საზოგადოების ფართო წრეებისათვის, ვახტანგ მაღაყმაძის ღვაწლს, ძირითადად, სამეცნიერო წრეში იცნობენ.

თურქეთის ავტოქტონ ქართველთა ტრადიციული ყოფისა და კულტურის შესწავლის მიზნით განხორციელებული ეთნოგრაფული ექსპედიციების დროს გაძულებით გვესმოდა ამ დიდი მოღვაწის სახელი, ხოლო საქართველოში ვახტანგ მაღაყმაძის შესახებ საინტერესო მასალა მოგვაწოდა ცნობილმა მეცნიერმა, პროფესორმა ლია ჩლაიძემ. სწორედ მისი თხოვნით მივიღეთ გადაწყვეტილება – ერთი ექსპედიცია მოლიანად დათმობოდა ვახტანგ მაღაყმაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესწავლას¹.

ვახტანგ მაღაყმაძის (ჰაირი ჰაირიოღლუს) სახელი გადაჯაჭვულია დიდი ქართველი მოღვაწის ახმედ მელაშვილის (ოზქანის) სახელთან, ვინაიდან ჰაირი ჰაირიოღლუ იყო ახმედის ახლო მეგობარი, სამეცნიერო კონსულტანტი და მხარდამჭერი. ვახტანგ მაღაყმაძემ და ახმედ მელაშვილმა, სხვა ქართველ მოღვაწეთა (ჰასან, ჰაიდარ, მევლუდ, ზეკერია ზენგინები//კორტანიძე-

¹ 2011 წლის ივლისში ვახტანგ მაღაყმაძის მეგობრის – ბატონ **გიორგი ირემაძის (შემსეთინ იემ)** დახმარებით ექსპედიცია შედგა ბურსის რეგიონსა და სტამბოლში. ვახტანგ მაღაყმაძის სამეცნიერო მეკვიდრეობის მოძიებისა და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის რეალური სურათის აღდგენის საქმეში დიდი მხარდაჭერა აღმოგვიჩინეს **პროფესორმა ლია ჩლაიძემ, ბატონმა იბერია მელაშვილმა, ბატონმა გურამ ხიმშიაშვილმა, ბატონმა სირრი ოზთურქმა** (გამომცემლობა „სიორუნ იანილარის“-ის დირექტორმა).

ები, გურამ ხიმშიაშვილი//მუსტაფა იაკუთი და სხვ.,) დახმარებით შექმნეს სამეცნიერო მონაცემთა ბაზა თურქეთის ეთნიკური ქართველებისათვის, მოიძიეს საისტორიო, ეთნოგრაფიული მასალები საქართველოს შესახებ და წარსულ დიდ ქართულ კულტურასთან გაწვევტილი მემკვიდრეობითობის ჯაჭვი აღადგინეს.

ვახტანგ მალაყმაძე მუჰაჯირ ქართველთა შთამომავალი იყო და ცხოვრობდა ბურსის ვილაიეთის ინეგოლის რაიონში.

ვახტანგ მალაყმაძე დაიბადა 1936 წელს ინეგოლის რაიონის სფელ ხეირიეში//ჰაირიეში. მამას ერქვა აჰმედი, დედას – აიშე (1917-1988 წწ.). ხეირიე (ჰაირიე) განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე სოფელია ქართველებისათვის, ვინაიდან თურქეთის ქართველთა შორის გამორჩეული ორივე მოღვაწე – ახმედ მელაშვილი და ვახტანგ მალაყმაძე სწორედ ამ სოფელთან არიან მკვიდროდ დაკავშირებულები.

სოფელი ხეირიე (ჰაირიე) ეთნიკურად მთლიანად ქართველი მოსახლეობით არის დასახლებული. სოფელი დაარსდა XIX საუკუნის 80-იან წლებში ქართველ მუჰაჯირთაგან. სოფელი რამდენიმე უბნისაგან შედგება და ერთ-ერთის სახელი მალაყმეთია. აქ დღესაც ქვემო მაჭახლიდან ემიგრირებულ ქართველთა შთამომავალი მალაყმაძეები ცხოვრობენ.

ვახტანგ მალაყმაძემ ჰაირიეში დაამთავრა დაწყებითი სკოლა (I-V კლასები). დაწყებითი სკოლის დამთავრების შემდეგ სწავლა ქალქ ბურსაში განაგრძო, ჯერ დაამთავრა სამშენებლო ტექნიკის კურსები, ხოლო შემდეგ – ბურსის ვაჟთა სახელოსნო ინსტიტუტი.

ვახტანგ მალაყმაძე 1960 წელს სტამბოლის ილდიზის პოლიციის სკოლაში შევიდა სასწავლებლად და მისი დამთავრების შემდეგ სამოქალაქო თავდაცვის სფეროში საკმაოდ მაღალ თანამდებობებზე მუშაობდა, სხვადასხვა ვილაიეთებში. ვახტანგ მალაყმაძის (ჰაირი ჰაირიოდლე) დაძაბული შრომითი რიტმი გრძელდებოდა 1982 წლამდე. სამოქალაქო თავდაცვის სფეროში სამსახური, ბუნებრივია, დიდ დროსა და ძალისხმევას ითხოვდა. მას ხშირად აგზავნიდნენ მშობლიური მხარისაგან საკმაო მანძილით დაცილებულ რეგიონებში, სადაც განსაკუთრებით მძიმე სოციალური ფონი შეინიშნებოდა.

ვახტანგ მალაყმაძე სამოქალაქო თავდაცვის სფეროში მუშაობის პარალელურად სერიოზულ სამეცნიერო და საზოგადოებრივ მოღვაწეობას ეწეოდა. იყო ინიციატორი და სულისჩამდგმელი ყოველი ქართული საქმისა, მხარდამჭერი და მფარველი ყველა ქართველი მოღვაწისა.

პენსიაზე გასვლის შემდეგ ვახტანგ მალაყმაძე, ძირითადად, ინეგოლში ცხოვრობდა და ქართული კულტურის გადარჩენისა და მეცნიერული შესწავლის მიმართულებით მოღვაწეობდა. სამწუხაროდ, სიცოცხლის ბოლო წლებში თვალისჩინი დაკარგა და ეს მისთვის დიდი ტრაგედია იყო, ვინაიდან დაძაბულ, ინტენსიურ სამეცნიერო მუშაობას მოწყურებულს, კითხვის საშუალებაც კი აღარ ჰქონდა. ვახტანგ მალაყმაძის გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე მასთან სტუმრად ჩასული გიორგი ირემაძის (შემსეთინ იემ) მონათხრობი: „15 წუთით მივედი და 4 საათი დავრჩი. მისი თხოვნით მთელი 4 საათი წიგნებს ვუკითხავდი. ასე მითხრა, – სიკვდილზე უარესია, რომ დავბრმავდიო“.

ვახტანგ მალაყმაძე გარდაიცვალა 2002 წელს. დაკრძალულია ქალაქ ინეგოლის „მაჰმუდიეს“ სასაფლოზე.

ვახტანგ მალაყმაძის წინაპრები 1877-1878 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომის შემდეგ ჩიქნეთიდან (ქვემო მაჭახელი, თანამედროვე ხელვაჩაურის რაიონი) წამოსულან მუჰაჯირებად და დასახლებულან ქალაქ ინეგოლის სოფელ ხეირიეში (ჰაირიეში). ჰაირი ჰაირიოღლუს ქართული გვარი მალაყმაძეა და მან XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან აღადგინა ნათესაური ურთიერთობები საქართველოში მცხოვრებ მალაყმაძეებთან.

ვახტანგ მალაყმაძემ ქართული ლაპარაკი ოჯახში ისწავლა. ჯერ კიდევ ბავშვი, დიდი გულისყურით უსმენდა თანასოფელთა საუბარს საქართველოზე, სწავლობდა ქართულ ხალხურ ლექსებსა და სიმღერებს. მოგვიანებით, მოზარდობის პერიოდში, აქტიურად ერთვებოდა სოფლის თავყრილობებში, მეჯლისებში, თათბირებსა და ქორწილებში. ყველგან ქართული ლექსებისა და სიმღერების ახმიანებას ცდილობდა. ამავე დროს, გაუჩნდა მას სურვილი ფოლკლორის ქალაქზე გადატანისა და კორექტირებისა. საგულისხმოა, რომ სცადა ქართული ფოლკლორის დაფიქსირება ლათინური გრაფიკით, მაგრამ მალევე მიხვდა, რომ ლათინური ანბანი სრულად ვერ გამოხატავდა ქართული მეტყველების თავისებურებებს, რამაც ვახტანგ მალაყმაძეს უკმარისობის გრძნობას გაუჩინა. მან დაიწყო ინეგოლის რაიონის ბიბლიოთეკებსა და არქივებში ქართული დამწერლობის, ქართველებისა და ქართული კულტურის შესახებ მასალების ძიება.

ვახტანგ მალაყმაძის ახალგაზრდობის წლები თურქეთის სახელმწიფოს ისტორიის ერთ-ერთ მეტად რთულ პერიოდს დაემთხვა. მიუხედავად მუდმივად დაძაბული სამსახურებრივი რეჟიმისა, ვახტანგ მალაყმაძემ ამომწურა-

ვად შეისწავლა ადგილობრივი საარქივო მონაცემები და დავიწყების ფარდა ახადა ქართველთა მუჰაჯირობის ისტორიას, გამოავლინა ადგილობრივ მოღვაწე ქართველთა ბიოგრაფიები, აღადგინა ბურსის ვილაიეთში ქართველთა ჩასახლების ისტორია, მოიძია გამორჩეულად მოღვაწე ქართველთა საფლავები და ყოველი საფლავი შეამკობინა ძეგლებით, რომლებზეც ამოტვიფრულია ამ მოღვაწეთა წვლილი და დამსახურება.

დიდ ქართულ კულტურასთან ვახტანგ მალაყმაძის ზიარება იწყება 1951 წლიდან. ამ წელს ვახტანგ მალაყმაძე სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს შემთხვევით თვალს მოჰკრავს ქართულ წარწერას სტამბოლის ცენტრში. განუზომელი ყოფილა მისი სიხარული, როდესაც თურქული წარწერით შეუტყვია, რომ აქ მდებარეობდა ქართული სამონასტრო კომპლექსი (კათოლიკური). ის დიდი ძლევარებით შესულა ქართულ კათოლიკურ მონასტერში. გაცნობია მონასტრის მევეუერებს და უთხოვია ქართული წიგნებისა და ქართული ანბანის ჩვენება. ვახტანგ მალაყმაძეს ამ ბიბლიოთეკაში ძალიან სწრაფად შეუსწავლია ქართული ანბანი. სულ მცირე ხანში კი ქართულად წერაც დაუწვია.² წაუკითხავს ბიბლიოთეკაში დაუნჯებული მთელი ქართული ლიტერატურა. ჩაღრმავებია ქართველთა ისტორიისა და კულტურის საკითხებს. ამის შემდეგ ვახტანგ მალაყმაძეს კავკასიის ხალხების წარსულსა და დღევანდელობაზეც დაუწვია ინფორმაციის შეკრება. მან მოიძია შესაბამისი სამეცნიერო ლიტერატურა, გადაამოწმა ამ პუბლიკაციების მეცნიერული ობიექტურობა. ამდენი კითხვისა და ანალიზის შედეგად ვახტანგ მალაყმაძის ცოდნის დონე მეტად გაღრმავდა. მან დაიწყო სამეცნიერო-პოპულარული წერილების გამოქვეყნება თურქეთის მასშტაბით და საზღვარგარეთაც. მისი წერილები გამოიცა გერმანიაში, შვედეთში, საფრანგეთში.

XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან ვახტანგ მალაყმაძე და ახმედ მელაშვილი, ცხადა, სხვა მოღვაწეთა დახმარებით, იწყებენ მუშაობას ქართველთა ეთნიკური იდენტობის გაღრმავების, თურქეთის ქართველთა შორის ეროვნული გრძნობის გაღვივებისა და განვითარების მიმართულებით.

1968 წელს ახმედ მელაშვილმა და მისმა მეგობრებმა განახორციელეს ერთ-ერთი თვალსაჩინო პროექტი, მათ თურქულად დაწერილი კრებული „გურჯისტანი“ გამოსცეს. წიგნში მოთხრობილია საქართველოს ისტორიის, ქართული ლიტერატურის, ხელოვნების და ფოლკლორის შესახებ. სწორედ ამ კრებულით გაეცნო საზოგადოება ვახტანგ მალაყმაძის სახელს. **კრებულში**

² საგულისხმოა, რომ ახმედ მელაშვილმაც აქ ისწავლა ქართული წერა-კითხვა.

შევიდა მის მიერ თარგმნილი იაკობ გოგებაშვილის „აენანამ რა ჰქმნა?!“. წიგნის გამოცემაში ახმელს ფინანსურად სხვა თურქეთელი ქართველებიც დაეხმარნენ. წიგნს დიდი გამოხმაურება მოჰყვა მთელ თურქეთის ქართველობაში და მან, რასაკვირველია, თურქეთის ხელისუფლების ყურადღებაც მიიქცია. ახმელ ძელაშვილი დააპატიმრეს, ბრალად წაუყენეს ისლამისა და თურქეთის უპატივცემულობა, ასევე, კომუნისტური იდეების პროპაგანდა. იგი ორი თვის განმავლობაში იყო დაპატიმრებული. შემდეგ კი სასამართლომ გაამართლა და გაათავისუფლა, წიგნის გავრცელების ნებაც დართო.

„გურჯისტნის“ გამოცემა ძალიან მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო თურქეთის ქართველებისათვის. ამ კრებულით თურქეთელ ქართველებს პირველად მიეწოდათ რეალური ინფორმაცია ქართული კულტურისა და საქართველოს ისტორიის შესახებ.

ვახტანგ მალაყმაძემ მოამზადა, თურქულად თარგმნა და გამოსცა „ქართული საბავშვო ზღაპრები“. წიგნი ორტომეულის სახით დაიბეჭდა და გამოცემისთანავე დიდი პოპულარობა მოიპოვა. აღსანიშნავია, რომ წიგნი დადებითად შეაფასა სახელმწიფო უწყებამაც – თურქეთის განათლების სამინისტრომ იგი „ბავშვებისათვის სასარგებლო წიგნად“ გამოაცხადა. ხოლო შემდეგ განათლების სამინისტროდან წამოვიდა რეკომენდაცია, რომ ეს წიგნი გავრცელებულიყო თურქეთის ყველა სკოლაში. ეს ვახტანგ მალაყმაძის ძალიან დიდი წარატება იყო. სასიხარულო ფაქტი მნიშვნელოვან კულტურულ მოვლენად იქცა თურქეთელი ქართველებისათვის.

ვახტანგ მალაყმაძე, ახმელ ძელაშვილი და სხვა თურქეთელი ქართველი მოღვაწეები მუდამ ცდილობდნენ თურქეთის ლაზების დაახლოებას საერთო-ქართულ კულტურასთან. ვახტანგ მალაყმაძემ წელიწად-ნახევარი იშრომა ლაზთა ისტორიისა და წარმომავლობის საკითხების კვლევაზე. ობიექტური სამეცნიერო მონაცემები, ბუნებრივია, ცხადყოფდა ლაზების ერთიანი ქართული კულტურიდან მომდინარეობას. მუხლჩაუხრელი შრომის შედეგად ვახტანგ მალაყმაძემ ამ მიმართულებითაც უმნიშვნელოვანესი წვლილი შეიტანა: ერთ-ერთი პირველი ნაშრომი, რომლითაც თურქეთის საზოგადოება და თვით ლაზები გაეცნენ ლაზთა ისტორიის, წარმომავლობისა და კულტურის საკითხებს – ობიექტურ სამეცნიერო კვლევას ამ პრობლემებზე, იყო ვახტანგ მალაყმაძის (ჰაირი ჰაირიოღლუს) მიერ თურქულად თარგმნილი და 1992 წელს გამოცემული მუჰამედ ვანილიშისა და ალი თანდილავას ნაშრომი – „ლაზების ისტორია“. წიგნმა დიდი აჟიოტაჟი გამოიწვია მკითხველებს შო-

რის. ამ ნაშრომის გავრცელებით იწყება ლაზთა ტრადიციული კულტურის შენარჩუნებისათვის ბრძოლა და აღნიშვნა იმ ობიექტური რეალობისა, რომ ლაზთა ეთნოგენეზის ისტორია ქართველთაგან განუყოფელია და ლაზური ტრადიციული კულტურა ქართული კულტურის ნაირსახეობაა. ამ ნაშრომის გავრცელების შემდეგ თურქეთის ლაზებში ლაზური ინსტიტუტის შექმნის იდეა გაჩნდა.

ვახტანგ მალაყმაძე ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მუშაობდა საქართველოს ისტორიის საკითხებზე. მას სურდა თურქეთის ქართველებისათვის მიეწოდებინა საქართველოს ისტორია თურქულ ენაზე. სათარგმნელად შეარჩია ივანე ჯავახიშვილის, ნიკო ბერძენიშვილისა და სიმონ ჯანაშიას „საქართველოს ისტორია“, რამდენიმე წლის დაუღალავი შრომის შედეგად თარგმანი შესრულდა. ბუნებრივია, პრობლემა იყო საგამომცემლო თანხის მოძება და ამ საქმეში მას მხარდაჭერა ცნობილმა საგამომცემლო სახლმა „სორუნ იაინლარ“-მა აღმოუჩინა. „საქართველოს ისტორია“ 1997 წელს გამოიცა, განმეორებით გამოიცა 2000 წელს. წიგნი 305 გვერდს მოიცავს. დღეისთვისაც ეს წიგნი წარმოადგენს საქართველოს ისტორიისა და კულტურის შესახებ არსებულ უმთავრეს გამოცემას, რომლითაც სარგებლობს თურქეთის დაინტერესებული საზოგადოება.

ქართული კულტურის პოპულარიზაციას ეძღვნება ვახტანგ მალაყმაძის მიერ მომზადებული, შედგენილი და თურქულად თარგმნილი კიდევ ერთი განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე ნაშრომი სახელწოდებით – „ტრაპიზონიდან აფხაზეთამდე – აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ხალხების ისტორია და კულტურა“. ნაშრომი წაროადგენს რამდენიმე ცნობილი ავტორის პუბლიკაციების ნაკრებს, ამონარიდებს მათი ცალკეული შრომებიდან და წარმოადგენილია კომპლექსური – კრებითი წიგნის სახით. რასაკვირველია, კრებულში შესულია ვახტანგ მალაყმაძისეული სამეცნიერო ანალიზიც ამა თუ იმ საკითხის გარშემო. ვახტანგ მალაყმაძეს, ძირითადად, გამოყენებული აქვს შემდეგ ავტორთა შრომები: იაკობ გოგებაშვილი, ალექსანდრე მანველიშვილი, მიხაკო წერეთელი, მარიამ ლორთქიფანიძე, იური სიხარულიძე, წათე ბაწაში, ბიჭი თეზელიშვილი. წიგნი გამოცემულია გრიფით – „სერიალი: ხალხთა ისტორია და კულტურა“. გამომცემელია „სორუნ იაინლარი“ (სორუნის გამომცემლობა). პირველი გამოცემა შედგა 1998 წელს, ხოლო მეორე – 2005 წელს. საყურადღებოა გამომცემლობის წინასიტყვაობაც, რომელსაც „სორუნ იაინლარის“ კოლექტივი აწერს ხელს: „ეს კრებული შავიზღვისპირეთის რე-

გიონში მცხოვრები და კავკასიის ხალხების ერთი ნაწილის ისტორიას და კულტურას ეძღვნება. ჰ. ჰაიარიოლლუმ ცხრა სხვადასხვა ავტორის ნაშრომი თარგმნა და შეადგინა კრებული. ცხადია, ამ ნაშრომს აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთისა და კავკასიის ხალხების ისტორიისა და კულტურის სრულყოფილი წარმოჩენა მიზანად არ დაუსახავს. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე მსოფლიოში ჯერ კიდევ მიმდინარეობს ასიმილაციური პროცესები და არ არსებობს აბსოლუტურად თავისუფალი მეცნიერება, ეს მკვლევარი შეეცადა წარმოედგინა შედარებით ობიექტური სამეცნიერო ხედვები შავიზღვისპირეთის ხალხების ეთნიკური ისტორიისა და კულტურის შესახებ“.

კრებულში წარმოდგენილია ქართველების (ჭანების//ლაზების, მეგრელების, სვანების) ტრადიციული ყოფისა და კულტურის საკითხები, ასევე, ზოგადად საქართველოს ისტორიისა და კულტურის გაბმული თხრობაცაა მოწოდებული უძველესი დროიდან მეოცე საუკუნის შუაწლებამდე. განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა ვ. მალაყმადის მიერ თურქული წყაროებიდან ამოკრებილი ინფორმაცია, მაგალითად, „ისლამური ენციკლოპედიის“ ცნობა ლაზთა ქართული წარმოშობის შესახებ („ლაზები ქართველთა ერთ-ერთი შტოა“) და სხვ. ცალკე უნდა აღინიშნოს სვანეთის ტრადიციული ყოფის ამსახველი თავი, სადაც მოცემულია უადრესად საინტერესო ანალიზი სვანეთის ხალხური დღესასწაულების, ეპოსის (ბეთქილის ციკლი) და მენტალობის შესახებ. კრებულში ქართველთა გვერდით წარმოდგენილია საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრებ ეთნიკურ ჯგუფთა – აფხაზთა და ოსთა – ისტორია და ყოფა, ასევე, თურქეთის აღმოსავლეთშავიზღვისპირეთში მცხოვრებ ეთნიკურ ჯგუფთა (ხემშინები, ჩეფნილერები) ისტორიისა და კულტურის საკითხები.

სამეცნიერო საქმიანობის პარალელურად ვახტანგ მალაყმადე იყო აქტიური საზოგადო მოღვაწე, იგი ქართული იდენტობისა და კულტურის გადარჩენისაკენ მიმართული ყველა კეთილი წამოწყების მონაწილე, მხარდამჭერი, ხშირ შემთხვევაში, ინიციატორიც იყო. ახმედ მელაშვილის ტრაგიკულად დაღუპვის შემდეგ ეროვნულ-კულტურული მოძრაობის წარმართვის მთელი სიმძიმე იტვირთა. სწორედ მისი რჩევებითა და თანადგომით შეძლო ქართველ მოღვაწეთა ახალგაზრდა თაობამ (გურამ ხიმშიაშვილი//მუსტაფა იაკუთი, გიორგი ირემადე//შემსეთინ იემ, გურამ ქოქოლაძე, მამია ლუმბაძე, იბერია მელაშვილი/ოზკანი და სხვები) დიდი ახმედ მელაშვილის მიერ დაწყებული კულტურული მოძრაობის გაგრძელება. ვახტანგ მალაყმადე იდგა 1980-იან წლებში დაარსებული ქართული საზოგადოებების სათავეებთან და

აძლევედა ახალგაზრდებს სწორ მიმართულებას. ამავე დროს, ვახტანგ მალაყმაძე დაუცხრომლად იცავდა მეცნიერულ ობიექტურობას და ცდილობდა ქართველთა ისტორიისა და კულტურის რეალური სურათის მიწოდებას ფართო საზოგადოებისათვის.

ვახტანგ მალაყმაძეს სიცოცხლის ბოლო წუთებამდე მხარში ედგნენ მეგობრები და თანამოაზრეები: ჰასან აიღინი, ნური ჩელები, ჯაზიმ და ნაზი ირემადეები, ასლან ლაჩემბალა, აჰმედ ინჩერი, ენდერ სავჯინი (იგი დაეხმარა ვახტანგ მალაყმაძეს „ლაზების ისტორიის“ გამოცემის საქმეში), გურამ და ფატი ხიმშიაშვილები, გიორგი ირემადე, გურამ ქოქოლაძე/ერგუნ ათაბაი, იბერია და ეკა მელაშვილები/ოზკანები და სხვები. ბატონმა გურამ ხიმშიაშვილმა დააკავშირა ვახტანგ მალაყმაძე გამომცემლობა „სიორუნ იანილარ“-თან, ეხმარებოდა ნაშრომების კორექტირებაში, უგვარებდა ადმინისტრაციულ და საკანცელარიო საკითხებს.

ვახტანგ მალაყმაძე მორწმუნე მუსლიმი გახლდათ, მაგრამ ნებისმიერი საზოგადოებრივი შეხვედრის ან დისკუსიის დროს მკაფიოდ ავითარებდა აზრს, რომ მთავარი ქართველების ერთიანობაა, მიუხედავად რელიგიური განსხვავებულობისა.

ბუნებრივია, ვახტანგ მალაყმაძის ნაშრომებით საქართველოს კულტურული საზოგადოებაც დაინტერესდა. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია „უცხოეთში მცხოვრებ თანამემამულეებთან კულტურული ურთიერთობის საზოგადოების“ (ხელმძღვანელი – პროფესორი ოთარ გიგინეიშვილი) წვლილი. ვახტანგ მალაყმაძე საქართველოში რამდენიმეჯერ მოიწვიეს. იგი პირველად 1977 წელს ჩამოვიდა საქართველოში. ვახტანგ მალაყმაძე ქართული ლიტერატურისადმი მიძღვნილ სიმპოზიუმებში, ილიასა და აკაკის საიუბილეო საღამოებში მონაწილეობდა³.

მას საქართველოს კულტურის სამინისტრომ სთხოვა იუნიუს ემრეს ნაწარმოებების თარგმნა. ქართულიდან თურქულად თარგმნა ალექსანდრე ჩხაიძის პიესა „ხიდი“. ეს პიესა ტრაპიზონის სახელმწიფო თეატრის რეპერტუარში შევიდა და ხანგრძლივი დროით დამკვიდრდა. ასევე თარგმნა ქართველ მწერალთა შემოქმედება და გამოსცა „12 ქართველი მწერლის მოთხრობები“.

ვახტანგ მალაყმაძე პოეტიც იყო. 1960 წელს დაწერა ლექსი: მუთლუ-

³ ლ. ჩლაიძე. თურქეთელი ქართველები. კრებ.: „საქართველო ათასწლეულთა გასაყარზე“. თბ. 2006.

ლუქ დილენჯირერი – ბედნიერების მათხოვრები, რომელიც ფართოდ გავრცელდა და პოპულარობით სარგებლობდა მთელ თურქეთში. ამ ლექსზე სერთარ ბაჯანმა დაწერა მუსიკა და იგი 60-იანი წლების პოპულარულ სიმღერად იქცა.

ვახტანგ მაღაყმაძეს სამი ძმა და ერთი და ჰყავდა: სერვეთი, საამი, ალი, სულთან, რომელთაგან ერთი (საამი) ახლაც ცოცხალია და ინეგოლში ცხოვრობს. ვახტანგ მაღაყმაძის მეუღლე ეთნიკური ქართველია, ინეგოლის რაიონიდან. მათ შეეძინათ სამი შვილი: ორი ვაჟი და ერთი ქალიშვილი. 1987 წელს გაურკვეველ ვითარებაში დაიღუპა ვახტანგის 17 წლის ვაჟიშვილი – გიურქანი. გამოძიებამ მკვლელის ვინაობა ვერ დაადგინა და ყველაფერი „ბრმა ტყვიას“ დაბრალდა. ვახტანგის მეორე ვაჟს (ვაჟა/გიურჯა მაღაყმაძე) სამი შვილი ჰყავს, რომელთაც სახელები ბაბუამ შეურჩია: არჩილი, თამარი, ლაშა. ქალიშვილი – ნესტანი/ნესრინი ქართველზეა გათხოვილი, ორი შვილი ჰყავს და ყველანი ინეგოლის რაიონში ცხოვრობენ.

დღეს ამ დიდი მამულიშვილის სახელი, სამწუხაროდ, მივიწყებულია. ვფიქრობთ, აუცილებელია გარკვეული ნაბიჯების გადადგმა ვახტანგ მაღაყმაძის სახელის უკვდავყოფისათვის საქართველოში. ცნობილია, 2010 წელს ახმედ მელაშვილის სახელი მიენიჭა თბილისის 31-ე სკოლას, ამ ფაქტმა თურქეთის ქართველთა შორის დიდი სიხარული გამოიწვია. სასურველია, მსგავსი ნაბიჯები გადაიდგას ვახტანგ მაღაყმაძის სახელის უკვდავყოფის კუთხითაც.

ვახტანგ მაღაყმაძის პირადი არქივის დიდი ნაწილი ხანძრის შედეგად დამწვარა, გადარჩენილი ერთი ნაწილი კი დაცულია „ქართული ხელოვნების სახლში“ (დამფუძნებელი ბატონი გიორგი ირემაძე//შემსეთინ იემ). 2012 წლის ზაფხულისათვის დაგეგმილია არქივის მეცნიერული შესწავლა და კატალოგიზირება (პროფესორი ლია ჩლაიძე, პროფესორი როზეტა გუჯეჯიანი).

Rozeta Gujejiani

**VAKHTANG MALAKMADZE (HAYRI HAYRIOGLU) – GEORGIAN
SCIENTIST AND PUBLIC FIGURE IN TURKEY
(1936-2002)**

Summary

Vakhtang Malakmadze, whose official Turkish name is Hayri Hayrioglu, takes a special place among the ethnic Georgians of the Republic of Turkey during the 20th century. Unfortunately, his name is mostly unknown for the broad masses of the Georgian society.

The name of Vakhtang Malakmadze (Hayri Hayrioglu) is closely connected with the name of famous Georgian public figure Akhmed Melashvili. Vakhtang Malakmadze was Akhmed's closest friend, his scientific consultant and his great supporter. They created the base of scientific data, found historical, ethnographic material and restored the connection with the Georgian culture together with other great public figures.

Vakhtang Malakmadze entered the police school of Ildiz in Istanbul in 1960; after graduation he worked on high posts in the civil defense sphere in different Vilaiets. Vakhtang Malakmadze's tense labour rhythm continued until 1982. At the same time he was working on scientific and public issues. He was the initiator of every Georgian affair, supporter and protector of every Georgian public figure.

After he retired, Vakhtang Malakmadze worked in the direction of saving and studying Georgian culture. Unfortunately, he went blind during the last years of his life. He died in 2000.

In the 60s of the 20th century Vakhtang Malakmadze and Akhmed Melashvili, together with other public figures, began working on saving Georgian identity, waking and developing the national feelings among Georgians in Turkey.

Vakhtang Malakmadze prepared and published "Georgian Children's Tales". The book was published in two volumes and became very popular. It is important, that the book was positively estimated by the state department –

Ministry of Education of Turkey.

Vakhtang Malakmadze, Akhmed Melashvili and other Georgian public figures in Turkey were trying to introduce common Georgian culture to the Lazs in Turkey. Vakhtang Malakmadze was working on the issues of history and origin of Lazs for a year and a half. Scientific materials, naturally, proved the facts that Lazs were the part of common Georgian culture. M. Vanishili's and A. Tandilava's work "The History of Lazs", translated into Turkish by Vakhtang Malakmadze and published in 1992/3 was one of the first works by which Turkish society and Lazs themselves found out the issues of Lazs' history, origin and culture – objective scientific analysis of these problems. By spreading this work began the fight for saving traditional culture of Lazs; the objective reality that the history of Lazs' ethnogenesis is indivisible from Georgians' history and Lazs' traditional culture is part of Georgian culture as well, became obvious.

Vakhtang Malakmadze was working on the issues of Georgian history for a long time. He wanted to provide Georgians in Turkey with Georgian history translated into Turkish. After several years of work he translated "Georgian History" by Ivane Javakhishvili, Niko Berdzenishvili and Simon Janashia. Naturally, the problem was finding sum for publishing the book and the famous publishing house "Sorun Iainlar" helped solving this problem. "Georgian History" was published in 1997, then republished in 2000. The book contains 305 pages. Nowadays this book is the main publication about Georgian history and culture and it is widely used by the interested part of Turkish society.

"From Trapizon to Abkhazeti – the History and Culture of the people of Eastern Black Sea Coast Region" – another work made, composed and translated into Turkish by Vakhtang Malakmadze is dedicated to the popularization of Georgian culture. The work is the collection of the publications of several famous authors and it contains Vakhtang Malakmadze's scientific analysis of some issues as well. The collection presents the issues of Georgians' (Chans'/Lazs', Megrels', Svans') traditional life and culture as well as the Georgian history and culture in common, from the ancient period up to mid-20th century. The information collected from the Turkish sources by Vakhtang Malakmadze is very important, for example, notification of "Islam Encyclopedia" about Lazs' Georgian origin, etc. The Chapter about the traditional life of Svaneti gives interesting analysis of folk celebrations, epos and mentality. The collection presents the history and life of Abkhazians and Ossetians – ethnic groups living on the territory of Georgia, as well as the

historical and cultural issues of the ethnic groups living in the eastern Black Sea coast region (Khemshinebi, Chephnilerebi).

Together with the scientific activity, Vakhtang Malakmadze was very important and active public figure. He was the participant, supporter and in most cases, initiator of every activity connected to saving Georgian identity and culture. After the tragic death of Akhmed Melashvili, he became the leader of the national-cultural movement. According to his advices and with the help of his supporting, the new generation of Georgian public figures (Guram Khimshvili/Mustapha Yakut, Iberia Melashvili/Ozkan, Giorgi Iremadze/Şemsettin Iyem, Mamia Dumbadze and others) managed to continue the cultural movement which was started by Akhmed Melashvili.